

Zagrebački kaptol kao locus credibilis u prvoj polovici 13 st.: Kancelarijske isprave i njihova jezična analiza

Kišiček, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:700493>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Ivana Kišiček

**ZAGREBAČKI KAPTOL KAO LOCUS
CREDIBILIS U PRVOJ POLOVICI 13.
STOLJEĆA: KANCELARIJSKE ISPRAVE I
NJIHOVA JEZIČNA ANALIZA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Kišiček

**ZAGREBAČKI KAPTOL KAO LOCUS
CREDIBILIS U PRVOJ POLOVICI 13.
STOLJEĆA: KANCELARIJSKE ISPRAVE I
NJIHOVA JEZIČNA ANALIZA**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Marko Jerković

Zagreb, 2020.

SAŽETAK:

U ovom radu prikazat će se uloga Zagrebačkog kaptola, konkretno obilježja kanonika i svrha njihovih poslova, dok se istovremeno daje naglasak na ispravama pisanih na latinskom jeziku u prvoj polovici 13. stoljeća. Rad će ukazati na izgled isprava, kakva im je bila temeljna odrednica te za koga su one bile najčešće izdavane.

Osim samih isprava i njihovih različitosti, naglasak se daje i na mjesto gdje su isprave nastale, točnije, opis kancelarija i način rada od samog početka njihova nastanka. Tko su bili pisari, lektori i zašto su bitni za Zagrebački kaptol.

Donosi se objašnjenje pojma „*locus credibilis*“, značaj tokom stoljeća rada i razvoja Zagrebačkog kaptola.

Važan aspekt zauzima latinski jezik, kojeg nikako ne možemo izostaviti jer je stoljećima igrao važnu ulogu za povijest, kulturu i obrazovanje hrvatskog čovjeka.

Ključne riječi: Zagrebački kaptol, „*locus credibilis*“, isprave, latinski jezik

SUMMARY:

This paper will present the role of the Zagreb Chapter, specifically the characteristics of canons and the purpose of their work, while at the same time emphasizing documents written in Latin in the first half of the 13th century. The paper will indicate the appearance of documents, what their basic determinant was and for whom they were most often issued.

In addition to the documents were created, more precisely, the description of the offices and the way of working from the very beginning of their creation. Who were the scribes, lectores and why are they important for the Zagreb Chapter.

An explanation of the term „*locus credibilis*“ is given, the significance during the century of work and development of the Zagreb Chapter.

An important aspect is occupied by the Latin language, which we can by no means omit because it has played an important role for the history, culture and education of the Croatian people for centuries.

Key words: Zagreb Chapter, „*locus credibilis*“, documents, Latin

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ZAGREBAČKI KAPTOL U SREDNJEM VIJEKU	2
3. LOCUS CREDIBILIS	5
4. ISPRAVE.....	7
4.1 Vrste isprava	7
4.2 Klijenti i sadržaj isprava	9
4.3 Procedure	21
4.4 Karakteristike.....	23
4.5 Zaključak o radu kancelarija.....	25
5. JEZIČNA ANALIZA.....	27
5.1 Latinski kao jezik administracije	28
5.2 Opće karakteristike	30
6. ZAKLJUČAK.....	31
7. POPIS LITERATURE.....	33

1. UVOD

Zagrebački kaptol pripada starim crkvenim institucijama koji se razvijao u periodu od 9. do 13. stoljeća. Jednako tako, najstariji je kaptol središnje i sjeverne Hrvatske.

Osim njega, u istu skupinu središnje Hrvatske pripadaju i Čazmanski, Požeški, Bosansko-đakovački, dva srijemska te Krbavsko-modruški kaptol.

Kroz svoju povijest djelovanja, Zagrebački je kaptol imao više funkcija djelatnosti.

Cilj ovog rada je približiti te iste funkcije Zagrebačkog kaptola. Osim javnog djelovanja (*locus credibilis*), u djelu će se razložiti najznačajnije isprave nastale početkom 13. stoljeća, njihova svrha, a jednako tako, opisat će se i klijentela koja je koristila usluge kaptola, njihova potraživanja te cjenovni odnos isprava. Cijeli niz procedura dokumenata u periodu prve polovice 13. stoljeća. Određene isprave bit će prikazane u radu radi detaljnije analize i razumijevanja zašto je kaptol obnašao važnu ulogu tokom povijesti.

Kaptol razvija i kancelariju gdje su se donosile sve najvažnije odluke, dok je latinski jezik bio poprilično istaknut jer se koristio kao jezik administracije dajući pritom pravnu vrijednost i valjanost.

Iako su stoljećima kaptoli obnašali dužnost javne vjere, oni i dalje uglavnom stoje na marginama historiografije tražeći svoje dostojno mjesto u povijesti ljudskog napretka i kulture.

2. ZAGREBAČKI KAPTOL U SREDNJEM VIJEKU

Proučavajući povijest Zagrebačkog kaptola, neizbježno je povezivanje istog sa osnivanjem Zagrebačke biskupije. Povjesničari su kroz dosadašnje istraživanje došli do zaključka kako je osnovana 1093. ili 1094. godine.

„Naime, kako isprava o osnutku Zagrebačke biskupije vjerojatno i nije nikada sastavljena, tako prvi poznati podatak o njezinu utemeljenju nalazimo u sačuvanoj „zagrebačkoj“ ispravi ostrogonkog nadbiskupa Felicijana iz 1134. godine.“¹

Svaki je kaptol bio utemeljen isključivo po odobrenju kojeg je dala Sveta Stolica, dok su kaptoli imali svoje statute u kojima su pak bile sadržane pravne norme. Norme su služile kontroliranju članova kaptola.

Prvi kanonici imenovani su od strane kralja Ladislava², dok su ih u 13. i 14. stoljeću imenovali i kraljevi i pape.³

„Govoreći o kaptolima (*lat. capitulum*), valja pojasniti da su oni crkvene institucije koje se sastoje od svećeničkih kolegija ili zborova s korporativnim uređenjem. (...) Članovi kaptola bili su svećenici koji su se nazivali, pa tako i danas, kanonicima jer su živjeli po posebnom kanonu ili pravilu koje se nekada čitalo na njihovim sastancima, svaki dan po jedna glava ili kapitul.“⁴

Obično je na čelu kaptola presjedao zagrebački prepozit. Ujedno je smatran i zagrebačkim arhidakonom, te obzirom na funkciju koju je obnašao, pripadali su mu u ono vrijeme pozamašni prihodi.⁵

Za svakog člana kaptola podrazumijevala se određena uloga koju je trebao izvršavati, shodno tome, svaki je član primao i naknadu.

Lektor slijedi odmah nakon prepozita, čija je najvažnija zadaća bila voditi poslove prepozita kada je ovaj bio u odsutnosti. Kantoru je pripadala treća čast u Kaptolu, zadužen za glazbu te crkveno pjevanje, dok mu se pomoćnik nazivao „*succentor*“.

¹ GULIN 2001, 19.

² *Kralj Ladislav I. (Sveti)* – mađarski kralj iz dinastije Arpadovića, osnivač Zagrebačke biskupije;

³ BUNTAK 1996, 39.

⁴ GULIN 2001, 12.

⁵ KLAJIĆ 1982, 407 - 408.

Važno je spomenuti i arhiđakona, najveća misija mu je bila pružati uzor svim kanonicima. Brinuo je o moralu među svećenstvom, sve što nije bilo u skladu sa tadašnjim odredbama, arhiđakon je morao ispraviti.⁶

Osim gore spomenutih kaptolskih uloga, *kustos* (čuvar) nije bio manje važne uloge. Svo crkveno blago, kao što su kaleži, slike, namještaj, itd., bilo je povjereno upravo kustosu.⁷ Kustos zagrebačkog Kaptola imao je pomalo drugačiju ulogu naspram ostalih Kaptola, čak 700 godina inferiornog položaja. U Statutima je njegov posao objašnjen u detalje, iako je konkretno naglašeno kako svećenik u slučaju služenja privatnih misa ne smije potraživati od kustosa svijeće i ostatak potrepština.⁸

Prema navedenom, u Kaptolu se točno znalo tko preuzima koju ulogu i ti su se zadaci morali izvršavati kako bi red vršio svoj naum. Služba dekana, poprilično je bitna funkcija jer je isti preuzeo na sebe zadaću skupljanja i dijeljenja kaptolskih prihoda među kanonicima. Dekan se morao zakleti da će uvijek na najispravniji i nepristran način obavljati svoj posao.

Ukoliko bi radio u svoju korist, Kaptol ga je izopćio iz reda. Kako je primao zavidne prihode za svoju čast, mnogi su se javljali za tu poziciju.⁹

Uz unutrašnju politiku i organizaciju, Kaptol je uredio i vanjsku službu. Svako je selo imalo na čelu jednog *vesnika* koji je skupljao prihode podložnika te je po potrebi obnašao dužnost sučevog pomoćnika i na taj način brinuo o manjim sporovima.¹⁰

Prebendari ili *porcionari* ili *asisini*, više naziva za svećenike koji su sudjelovali na svetkovinama Kaptola, služili su svečanije službe na misnom slavlju. Prebendari nisu ostajali kratkih rukava, Kaptol ih je često novčano nagradio. U 14. stoljeću, prebendari su organizirani u veće skupine bratovština.¹¹

Kroz srednji vijek dobar dio kaptolskih posjeda davani su *predijalima*. Ukoliko su željeli zemlju, prema kanonskom pravu, imali su obvezu zakletve svom gospodaru. Takvim odnosom, Kaptol je zadržavao jurisdikciju.¹²

Što se tiče samog stanovanja kanonika, Franjo Buntak navodi: „Čini se da u ta najstarija vremena kanonici nisu baš voljeli stanovati na samom Kaptolu. (...) A vjerojatno su stanovali i u okolici grada na svojim posjedima. (...) I tradicija priča da

⁶ GULIN 2001, 51 - 52.

⁷ GULIN 2001, 52.

⁸ IVANČAN, Ljudevit, „Croatia sacra“, Zagrebački kaptol, *Arhiv za crkvenu povijest Hrvata* (1932.), 220.

⁹ GULIN 2001, 410.

¹⁰ KLAIĆ 1982, 412.

¹¹ KLAIĆ 2001, 413.

¹² GULIN 2001, 56.

malo zvonce, *cinkuš*, što se još i danas svakodnevno oglašuje s tornja katedrale jutrom u osam, a popodne u dva sata, zvoni kao uspomena na vrijeme kad se njime pozivalo svećenike koji su daleko stanovali i upozoravalo na njihove svećeničke dužnosti.“¹³

Disciplina kanonika je bila temelj Kaptola, stoga se svaki čin kanonika koji nije bio u skladu sa pravilima novčano kažnjavao.

Globe su se plaćale ukoliko kanonici nisu prisustvovali misnim slavljinama, pjevanjima, dok se najveća kazna sastojala u isključivanju iz kanoničkog društva. Primjerice, ukoliko bi kanonik oputovao bez biskupove dozvole, kazna je iznosila 4 do 5 forinti.¹⁴

Generalno gledano, statuti su sastavljeni uz suglasnost cijele zajednice ili njihovih predstavnika, a važna okosnica statuta bila je u tome da su pravila obvezujuća i na vodeće nositelje reda ili samostana.¹⁵ Shodno tome, ukoliko su željeli sudjelovati u svakodnevnim aktivnostima te zajedničkom životu, kanonici su se morali pridržavati reda.

Zagrebački kaptol tokom srednjeg vijeka uronio je u sve aspekte života. Svojim načinom rada, isti je dokazao kako na svoja leđa može preuzeti i svjetovnu ulogu, osim one prvotne, duhovne. Tako su i kasnijih stoljeća kanonici bili ti koji su odlučivali o životu svakog pojedinca.

¹³ BUNTAK 1996, 32 - 33.

¹⁴ IVANČAN, Ljudevit, „*Croatia sacra*“, Zagrebački kaptol, *Arhiv za crkvenu povijest Hrvata* (1932.), 203.

¹⁵ MELVILLE 2016, 341.

3. LOCUS CREDIBILIS

Preporod kaptola započinje sa djelovanjem biskupa Stjepana (1225. – 1247.). Kao jedan od najobrazovanijih biskupa u ondašnje vrijeme, u namjeri da unaprijedi svrhu Kaptola, pozvao je dominikance, franjevence i pavline da unutar svojih zajednica podignu škole.

Stjepan II. odgovoran je i za osnutak biskupske kancelarije, prvu na prostoru sjeverne Hrvatske.¹⁶

S kancelarijom, javljaju se pisari koji izdaju dokumente po uzoru na kraljevske isprave. Kanonici su u srednjem vijeku označavali segment društva koji je pismen, često školovan na sveučilištima, te se naposljetku njihov angažman u kancelariji nije dovodio u pitanje. Polako se rađa ideja diplomatskih dokumenata javne vjere.

Sve isprave koje bi proizašle iz kaptolske kancelarije, pisane rukom pisara ili biskupa, bile su popraćene kaptolskim pečatom. Taj isti pečat smatrao se najvažnijim simbolom dokumenta i sa sobom je nosio snagu vjerodostojnog mjesta (*locus credibilis*).

„Pored mnogobrojnih vrsta isprava u svezi s kupoprodajama, zamjenama, darivanjima, reambulacijama itd., kaptoli su imali još jednu posebnu ovlast. Oni su prilikom sporova slali svoje ljude da utvrde uzrok sporu pa bi na temelju njihova izvještaja izdavali isprave ovjerene kaptolskim pečatima.“¹⁷

Iako su povelje koje je izdavala kraljevska kancelarija zadržale poseban autoritet, pisma proizašla pod imenom i pečatom crkvenih institucija brzo su stekle, kako navodi Rady, gotovo identičan status.¹⁸

Stoga, velikim doprinosom biskupa Stjepana II., u prvoj polovici 13. stoljeća, oko 1228. godine, razvila se institucija koja je imala razrađenu formu: počevši od pisara, preko kanonika do lektora.

Kaptoli, potom i samostani, ovu su dužnost obavljali tokom cijelog srednjeg vijeka, čak i početkom novog vijeka. Sve do 19. stoljeća, kaptoli su uspješno izvršavali

¹⁶ GULIN 2001, 57.

¹⁷ STIPIŠIĆ 1972, 161.

¹⁸ RADY 2000, 68.

misiju vjerodostojnih mjesta, bilo to u obliku vjerskih pitanja ili pravnih normi, najčešće utvrđivanju krivnje ili nevinosti optuženika.

Jačanjem uloge javnih notarijata, vjerodostojna mjesta postupno gube svoju odrednicu te u konačnici prestaju sa radom 1874. godine, dok je upravo Zagrebački kaptol obavljao najopsežniju javnu djelatnost.

4. ISPRAVE

Zagrebački kaptol je kroz svoja stoljeća djelovanja iznjedrio mnoštvo različitih isprava. Kako su postojale različite djelatnosti kojima su se kanonici bavili, tokom srednjeg vijeka isprave su se iskristalizirale na dvije osnovne djelatnosti.

Jedna je bila unutarnja, koja je podrazumijevala radnje koje su se obavljale u samoj kancelariji, dok je ova druga bila vanjska, obavljala se izvan kancelarije i podrazumijevala je terenski rad. Iako su kanonici i članovi kaptola izlazili na teren poradi istraživanja, dokument koji je tada nastao smatrao se radom unutarnje djelatnosti.¹⁹

Sama isprava trebala je biti izrađena isključivo u sakristiji jer se tamo čuvao i pečat, a kada je bio upotrijebljen, obveza kanonika je bila da ga vrate natrag u kutiju. Pečat je bio toliko štićen od zloupotrebe da je čak sedmero kanonika bilo odabrano staviti svoj pečat na tu istu kutiju.²⁰

4.1 Vrste isprava

Prvu skupinu isprava čine izjave (*litterae fassionales*). Izjave se vežu uz privatno-pravne isprave u kojima se bilježe poslovi plemstva.²¹ Obično se pod tim pojmom podrazumijevaju poslovi zemljišnih transakcija, što označava kupoprodaju, davanje posjeda u zakup, bilokakav dogovor oko daljnje raspodjele posjeda ili imovine. Transakcije su se mogle odnositi na obradivu površinu, zemlju, točnije, koji god tip zemljišta u ono vrijeme.

„Najčešći su klijenti Zagrebačkoga kaptola, za koje se izjave sastavljaju, bili plemići koji su nastupili u svoje ime ili u ime svoje obitelji ili roda, nastojeći urediti posjedovne odnose. Niže plemstvo, *iobagiones castri* i predijalci također su pristupali Kaptolu tražeći ispravu o pojedinome pravnom činu.“²²

¹⁹ JERKOVIĆ 2018, 290.

²⁰ KLAJČ, 506.

²¹ JERKOVIĆ 2018, 291.

²² JERKOVIĆ 2018, 294.

Njegovao se običaj da stranke dolaze na kaptol kada je cijeli proces transakcije praktički bio završen, pismeni dokaz tražio se po završetku dogovora.²³ Sama izjava mogla je vrijediti određeni period vremena ili se mogla smatrati kao trajno valjanim dokumentom. Bez plaćanja određene novčane naknade, isprava se nije pravila.

Obzirom da nema previše izvještaja o samoj lokaciji davanja izjava, vjeruje se kako su stranke primane u katedrali, iako one nisu nužno morale dolaziti osobno. Za njih su djelovali zastupnici.

„U kaptolskoj se ispravi klijenti navode *parte ab una* i *parte ex altera*, odnosno naznačuju se dvije pravne stranke koje su obavile transakciju – prodavač i kupac u slučaju kupoprodaja, donator i *nadarenik* u slučaju darovanja, osobe koje zalažu i primaju zemljište u nalog, stranke koje dijele posjede itd.“²⁴

Osim kupoprodajnih transakcija, Zagrebački kaptol je svojim izjavama nerijetko izvještavao o obiteljskim odnosima, a ti odnosi podrazumijevali su skrbništvo, imenovanje nasljednika, prava žena na miraz, itd. Pod kaptolskim izjavama podrazumijevaju se i zabrane. U najčešćem kontekstu, zabrana se odnosila na prosvjed radi realizacije pravnog postupka.

Druga skupina isprava vezana uz Zagrebački kaptol čine izvještaji (*relatio*). Izvještaji nisu imali poveznicu sa izjavama, ponajviše zato jer su nastajali na temelju vanjskih aktivnosti te nisu imali veze sa privatnim strankama. Isti su bili svojevrsni rezultat istraga na zahtjev više državne funkcije. Pod vanjskom aktivnošću, podrazumijevao se rad kanonika na terenu, što je najčešće označavalo sudsku istragu.²⁵

Državni vrh je kod izvještaja imao važnu ulogu jer bi isti izdao mandat kaptolu u obliku naloga, gdje se traži izaslanik iz reda kanonika koji će se pridružiti kraljevskom izaslaniku radi službenog svjedočenja o ispravnosti određenog postupka.²⁶

Osim navedenih isprava koje su iznjedrile kao najznačajnije, pojavljuje se i termin *transumpta* ili prijepisa. Klijentela bi tako često posjećivala kaptol sa zahtjevima da se na temelju postojeće isprave napravi nova, identična kopija.²⁷

²³ JERKOVIĆ 2018, 295.

²⁴ JERKOVIĆ 2018, 296.

²⁵ JERKOVIĆ 2018, 301.

²⁶ JERKOVIĆ 2018, 301 - 302.

²⁷ JERKOVIĆ 2018, 305.

Stranke su označavale plemiće, građane, pripadnike različitih slojeva društva koje su mogle tražiti prijepis isprave ne isključivo za sebe već i za svoje bližnje.

Razlozi nastanka transumpta često nisu bili navedeni iako su bili brojni.²⁸ Ako je autentična isprava bila u lošijem stanju, ako su stranke željele imati više dokaza o nekom kupoprodajnom procesu ili ostavštini, kaptol je bez pogovora izrađivao kopije te na taj način potvrđivao status vjerodostojnog mjesta.

4.2 Klijenti i sadržaj isprava

Kako je gore već navedeno, klijenti koji su posjećivali Zagrebački kaptol pripadali su različitim aspektima društva. Što je Kaptol bio aktivniji u svojem radu, tako je i rasla potražnja za njegovim uslugama.

Na koncu, označavao je mjesto javne vjere što je puno govorilo o njegovom statusu u duhovnom, pravnom i društvenom kontekstu, a i stoljećima kasnije kada utjecaj neće slabjeti, već naprotiv, samo će jačati.

Sadržaj isprava (jedan dio objašnjen u poglavlju gore) bio je raznovrstan, međutim, vrlo često su izdavani dokumenti koji su uključivali kupoprodaju, ostavštinu, predaju miraza, nasljedstvo i tome slično. Kaptol kao „*locus credibilis*“, služio je za sigurnu i čvrstu potvrdu da isprava koja tamo nastane temeljena na usmenim izjavama stranaka, ne može ničime biti poljuljana, a ni dovedena u sumnju.

Isprave koje su poslužile u ovom radu, povijesno se smještaju do prve polovice 13. stoljeća. Potrebe klijentele i svrha nastanka dokumenata, istražene su na temelju trinaest isprava koje su u većinskom dijelu označavale čistu ekonomsku transakciju, dok nam jedan manji dio donosi malo drugačiji sadržaj, također čest u ondašnjem periodu.

Ovo poglavlje istaknut će sadržaj isprava, dok će sljedeća poglavlja donijeti analizu istih.

²⁸ JERKOVIĆ 2018, 306.

Prva promatrana isprava nastala je 1224. godine. Ovaj dokument donosi obećanje stranke imena Rate i trojice njegovih sinova, da ubuduće neće vrijeđati prava topuskog manastira. Ovo je primjer isprave u kojoj dolazi do mirenja dviju zavađenih strana. Što god je loše učinjeno, sva razbojstva i nepravda, sada ostaju po strani te od mjeseca rujna 1224. godine nastaje dokument o prekidu svađe te uspostavi mira:

„Nos C(olomanus) dei gracia rex et dux tocius Sclauonie notum facimus universis presens scriptum inspecturis, quod querela et discordia, que vertebatur inter abbatem et conventum Toplice ex una parte, et Rata et omnes filios suos, ita pacificata est: quod Rata cum tribus filiis suis videlicet: Gamaticia, Martin et Isani promiserunt sub sacramento, quod domui Toplice et iobagionibus suis de cetero non nocerent, et quod domui Toplice amodo essent fideles, et de omnibus retroactis querelis, tam de terris, quam de rebus aliis pax omnino esset inter eos, nec aliquid possent invicem repetere vel reclamare. Et Rata cum filiis suis tenetur reddere literas bani, quas dicebant habere contra tres iobagiones, videlicet: Custue, Wicol et Scelaue, nec aliquid amplius reclamabunt occasione huiusmodi facti contra ipsos vel contra aliquem ad ecclesiam Toplice pertinentem. Et si forte inter abbatem et Ratam et omnes filios suos vel iobagiones utriusque partis aliquid occurreret vel reclamaretur, ipsi communi assensu tres bonos viros, videlicet: preceptorem Gorre, comitem Rabonis et iudicem de Perna in arbitros elegerunt, quod inter ipsos iudicarent et corrigerent corrigenda. Et hec est forma pacis, que in Zagrabia facta est. De iniuriis sive furtis seu spoliacionibus nec non et homicidiis vel aliis malis post suprascriptam pacem factam omnia que aperta et cognita sunt ab utraque parte penitus reddantur, vel precium, et si qua sunt que non possint inter dictas duas partes sedari, per iudicium trium supradictorum virorum, penitus cessante contradiccione aliqua, secundum rationem iusticie finiantur. Qui autem a supradicta convencionem resiliere, mihi solveret centum pensas. Actum anno gracia MCCXXXIV. Mense septembri.“²⁹

²⁹ SMIČIKLAS CD III, 1905, 414.

Druga isprava nastala u Zagrebačkoj kancelariji potječe iz 1226. godine.

Isprava nam donosi informaciju o darivanju „mladog kralja“ Bele zagrebačkom biskupu Stjepanu, a sam dar se odnosi na posjed Vertus koji se nalazi u šomođkoj županiji. U ispravi se navodi lektor Matija koji sastavlja dokument u prostorijama kancelarije.

Sadržaj nam pruža sljedeći citat: *„Bela dei gracia rex regis Vngarie primogenitus. Omnibus ad quos presens pagina peruenerit salutem in domino. Ad vniuersorum noticiam volumus peruenire: quod nos ob remedium nostre anime et ad recompensationem seruiciorum magistri Stephani Zagrabiensis episcopi, quam nobis fideliter ubique exhibuit, contulimus ecclesie zagrabiensi uillam quandam nomine Vertus cum cohabitatoribus eiusdem uille a castro Simigiensi exceptam iure perpetuo possidendam et prenominatum episcopum Stephanum in possessionem dicte terre per fidelem nostrum Iseph comitem filium Johannis fecimus introduci. Ut autem hec nostra donacio firma semper et stabilis possit permanere in posterum, presentem concessimus paginam sigilli nostri munimine perpetuo roboratam. Datum per manum Mathie prepositi Zagrabiensis aule nostre cancellarii. Anno ab incarnatione domini MCCXXVI.“³⁰*

Sljedeća isprava također potječe iz 1226. godine, napisana u kancelariji Zagrebačkog kaptola. Zagrebački biskup Stjepan križarima daruje zemlju Tkalec, što zaključujemo iz navedenog teksta:

„Stephanus dei gracia Zgrabiensis episcopus omnibus ad quoscunque littere presentes peruenerint salutem in domino. Nouerit vniversitas uestra, quod cum ad quemlibet manum largitatis porrigere debeamus, ad illos tamen vberius quos maxime episcopi uestigia sequi uidemus o gratuita eorum bonitate et religione circumsepta, cruciferis sancti sepulcri decimas de willa eorum cui nomen Caluch cum omnibus suis pertinenciis iure perpetuo contulimus percipiendas. Vt aute min posterum facta donacio non possit uiolari, sigilli nostri et capituli munimine fecimus in perpetuum confirmari. Anno ab incarnatione domini M0.CcmoXX0 .sexto, episcopus nostri anno secundo.“³¹

³⁰ SMIČIKLAS, CD III, 1905, 261.

³¹ SMIČIKLAS, CD III, 1905, 262 – 263.

Četvrta isprava koju se navodi nastala je 1234. godine. Stranke Ilija i Šimun, Petrovi sinovi, usmenim svjedočenjem potvrđuju kako posjed imena Budindol predaju dotičnom Ivanu Radoševu. Isprava nam donosi povijest vlasništva zemlje, lokaciju i veličinu. Osim same godine nastanka isprave koja se uvijek donosi na završetku, u ovoj ispravi doznajemo da je stvaranju dokumenta prisustvovao prepozit Matija, arhiđakon Pangracije, dekan Kornelije te naposljetku kustos Grgo. Osim njih navodi se i biskup Stjepan I. Obzirom da nam ova isprava donosi imena više kanonskih dužnosnika, zaključujemo kako je u tom periodu Kaptol bio posve strukturiran. Detalje saznajemo iz sljedećeg citata:

„Capitulum Zagrabiensis ecclesie vniuersis tam posteris quam presentibus ad quos presens pagina peruenerit salutem in domino.

Ad omnium deferimus agnicionem, quod Elyas et Simon frater eius, filii scilicet Petri, Johanni duellatori filio Rados, quia pro ipsis personam suam periculo duelli exposuerat, in precium huiusmodi laboris quandam terram nomine Budindol, quam olim pater iamdicti duellatoris patri ipsorum vendiderat, libere et iure proprietario reddiderunt possidendam, nichil sibi de adherenciis eiusdem terre retinentes. Preterea quandam partem terre illi conterminatam sepe dictus duellator ab ipsis precio comparauit et super vtroque facto nostrum inuocans testimonium, prefatos viros nostra statuit in presencia, hominem nostrum qui cum vicinorum consciencia predictas terras certis metarum differentiis circumscriberet destinauimus.

Prima igitur meta est apud quendam riuulum qui dicitur Melnicha, quem riuulum transit via, a cuius ripa vna est malus, ab altera arbor qui hungarice dicitur egurfa, cum eadem via procedens versus orientem venit ad quendam montem ibique predicta via iungitur cum alia et ibidem sunt due mete terree, et a prima meta vsque huc vicina est terra Guerdine filii Ladise et fratrum eius, post latus ipsius montis tendens versus orientem venit ad riuulum Ribnic apud quem riuulum est fon set due mete terree in quibus sunt quercus, inde descendes venit ad vallem in qua valle protenditur ad Crapinam et vsque huc a monte qui Jazouina dicitur vicina est terra Turde comitis, inde secus Crapinam venit ad locum vbi riuulus qui Riutna dicitur iungitur cum Crapina et vsque huc vltra Crapinam vicina est terra Elie et Cosme, et cum ipsa Crapina venit ad molendinum Domozlai ibique vltra Crapinam accedit terra Hrastchine, inde cum quodam riuulo versus occidentem venit ad montem et ibi pirus est pro meta, inde venit ad caput riuuli qui Ribnic dicitur et cum eodem riuulo venit ad Melnicham, a Crapina

autem vsque ad Melnicham vicina est terra Johannis supradicti et fratrum suorum, inde iuxta Melnicham uersus aquilonem protenditur ad primam metam. Hoc eciam sciendum, quod super vtraque terra fideiussoriam cautionem prestiterunt Jacou filius Martini, Hrane filius Drago set nos ad petitionem vtriusque partis testimonium de predictis perhibentes duobus litterarum paribus per ordinem alfabeti signatis et per medium diuisis factum dedimus annotari, vt ex litterarum conferencia rei probacio possit inueniri.

Datum anno M⁰CC⁰XXXIII⁰., existente secundo Stephano Zagrabensi episcopo, domino Mathia preposito, magistro Pangraccio archidiacono et cantore, magistro Johanne lectore, Cornelio decano, Gregorio custode.“³²

Isprava koja slijedi ponovno se bavi transakcijom zemlje, točnije, isprava nam donosi informaciju kako hrvatski herceg Koloman svom kancelaru, zagrebačkom prepozitu Filipu daruje određeni posjed. To saznajemo iz sljedećeg odlomka:

*„Colomanus dei gracia rex et dux tocius Sclavoniae universis presentes litteras inspecturis, salutem in omne bonum. Universitati vestre tenore presencium volumus fieri manifestum, nos cum magistro Phyla fideli ac dilecto cancellario nostro, preposito scilicet Zagrabensi, nec non cum Thoma comite de Chay fratre suo, super quadam terra, quam primo ipsis dederamus in Wamus ad uiginti aratra, et super terra Kyliani que est iuxta eandem quam ipsi emerant, et super terra Musd a Martino filio Martini de Lypoy similiter eorum empticiam et non(!) duabus vineis Farcasi fili Cebze tale fecisse concambium, quod pro recompensatione predictae possessionis et comutatione eiusdem dedimus terram nostram nomine Luder integraliter et terram nomine Heyreh certis metis ex omni parte distinctam et circumpositam, sicut Botyz comes eam posederat cum tribus mancipiis, in quibus sunt tredecim hominum capita, libere, quiete et pacifice in perpetuum possidendam. Ut autem hec convencio rata semper et irrefragabilis permanere valeat, presentis scripti seriem sigilli nostri munimine contulimus super hoc roboratam, anno graciae M⁰CC⁰XXX⁰VII⁰.”*³³

³² SMIČIKLAS, CD III, 1905, 423. – 424.

³³ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 42.

Nadalje, slijedi nam isprava iz 1240. godine. Dokument nam govori kako Nikola, ban cijele Slavonije, ustanovljuje prodaju zemalja. Detaljno opisuje gdje se nalazi zemlja, a shodno tome sastavlja imena prisutnih kod sastavljanja isprave:

„N(icolaus) dei gracia banus tocius Sclavoniae, omnibus quibus presens scriptum patuerit salutem in domino.

Ad noticiam tam presencium quam futurorum volumus pervenire, quatenus ad nostram presenciam quidam iobadio(!) nomine Otak cum suis fratribus Vosos filio Stephani, Gregorio filio Gyrchin accessit et terram suam hereditariam Michaeli magistro dapiferorum regine libere ac liberaliter vendidit in perpetuum possidendam coarm suis cognatis ibidem astantibus sibi in hoc foro liberum arbitrium prestantibus et favorem, quatenus sine aliqua contradiccione terram antedictam posset venundare; cognatorum vero antedicti Otak nomina hec sunt: Egukj, Petruslov, Wincyk, Michal et ceteri, qui huic venundacioni assensum prebentes et favorem. Mete vero supranominate terre hec sunt: prima meta incipit ab aquilone iuxta aquam Zuratka, ubi ab occidente vicinatur Michael magister super terra, quam emit ab episcopo Wesprimiensi et inde vadit per vallem nomine Wisladol per metas continuas in partem orientis et pervenit ad magnam viam que veneit de loco Sabbati et per eandem viam per metas continuas venit ad partem meridionalem ad aquam Topoch, per quam per metas descendit in partem orientis et inde per vallem Pretoca descendit in fluvium Drova(!), ubi medietas fluvii tenet metas, et inde versus fluvium vadit ad finalem metam terre eiusdem, quam emit a dicto episcopo Wesprimiensi. Ut autem huius facti ordinacio rata et inconcussa duret in posteris, nec per aliquem possit distractari, factum recordacione presencium decrevimus perennari, nostrique sigilli munimine roborari.

Anno gracia M0CC0XXXX. Datum Zagrabie. ³⁴

³⁴ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 122 – 123.

U Zagrebu, 18. svibnja 1241. godine nastaje dokument pomalo drugačijeg sadržaja. Bela, hrvatski i ugarski kralj, piše papi ispravu o provali Tatara, njihovoj okrutnosti, a ujedno i moli papu za savjete i pomoć kršćanskom svijetu kako bi se mogli othrvati navali neprijatelja. U sljedećem tekstu doznajemo sadržaj:

„Sanctissimo in Christo patri G(regorio) dei gracia sacrosancte romane ecclesie summo pontifici, B(ela) eadem gracia rex Hungarie, tam debitam quam devotam in omnibus reverenciam. Ex eo quod fides catholica in partibus Hungarie inspiracione divina pullulavit, progenitores nostri cum universis sue iurisdictioni subiectis et nos postquam regni gubernacula suscepimus, quam sincera devocione romanam ecclesiam utpote matrem et magistram in omni reverencia habuerimus, vestre sanctitati luce clarius innotescit: unde miseros et miserabiles eventus, qui nobis et regno Hungarie per exercitum Tartarorum bestiali crudelitate sevientem provenerunt, paternitati vestre fiducialiter intimamus.

Nuper enim circa festum dominice resurrectionis in Hungariam manu valida et multitudine copiosa intraverunt et non habito delectu etatis vel sexus, universos quos reperire poterant, in ore gladii peremerunt, ecclesias et loca divino nomini dedicata incendio, strage hominum et aliis suis feditatibus prophanarunt, omnes et maxime christianos suo domine subiugare gloriantes. Exurgat igitur, rogamus et obsecramus, vestre sanctitatis provisio in adiutorium populi christiani, et nobis ac regno Hungarie consilium et auxilium tribuat salutare et orbis excidium vestra diligencia dignemini prevenire, ne, interveniente paululum mora, lupo agnum frustratim comedente, inveniri nequeat, cui valeat subveniri. Ad hec autem et alia paternitati vestre plenius proponenda, venerabilem patrem, dilectum ac fidelem nostrum, S(tephanum) Waciensem episcopum latorem presencium misimus, petentes, ut hiis, que ex parte nostra vobis proposuerit, fidem indubitatam dignemini adhibere.

Datum Zagrabie XV. Kalendas iunii. ³⁵

³⁵ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 128.

Nadalje, slijedi nam 1242. godina. Ova isprava nam donosi informaciju o mirenju stranaka. Radi komada zemlje u Moravču, izmiruju se rodovi Andrije i Junoše.

Ponovno se opisuje mjesto posjeda, lektori idu u tančine. Osim nabrojanja imena stranaka dviju zavađenih strana, ovdje saznajemo imena kanonika. Navodi se kantor Petar, dekan Kornelije, lektor Baran te naposljetku kustos Grgo.

Svaka od takve vrsta isprava bila je poprilično slična. Na početku se navode imena stranaka koji prisustvuju stvaranju isprave, daje se poprilično detaljan opis zemlje, u čijem je vlasništvu nekad bila, kolike je veličine i gdje je smještena. Naposljetku, samim pečaćenjem, sve što je usmeno rečeno postaje pravno valjano.

„Capitulum Zagradiensis ecclesie vniuersum omnibus presentem paginam inspecturis salutem in domino. Nouerint vniuersi tam presentes quam futuri presentem paginam inspecturi, quod Andreas cum tota generacione sua ex vna parte, necnon Junosa eodem modo ex altera ad nostram accesserunt presenciam, et cum in nostra fuissent constituti presenciam, memoratus Andreas coram nobis promisit Junosam pro terra Mosocha(!), pro qua Andreas et idem Junosa inter se habe bant concertacionem, deinceps non impetiturum, ipsamque terram Junose et toti generacioni sue quiete perpetuo possidere permisit, renuncians omni iuri, quod habere se dicebat in terra supradicta, ita quod deinceps nec ipse Andreas nec posteritas ipsius Junose pro terra memorata aliquam posset mouere questionem.

Cuius terre metas per assercionem vtriusque partis tales esse cognouimus: prima meta incipit a Lipow naguel et inde venit in quendam fluuium nomine Loguauech, abinde exit et venit ad arborem ilicis et in eadem arbore est crux, deinde vadit ad metam que vocatur Dobow gurni, inde venit ad metam que vulgo dicitur Litiwech contra meridiem et ibi dextra pars terre cedit in dominium Endrey, sinistra vero Junose permanet, deinde venit per viam quandam ad metam que vocatur Dobow gurni, inde venit ad metam que vulgo dicitur Litiwech contra meridiem et ibi dextra pars terre cedit in dominium Endrey, sinistra vero Junose permanet, deinde venit per viam quandam ad metam que uulgo dicitur Ternow gurni, ab inde vadit per viam et venit ad alteram veterem viam versus meridiem per terreas metas et cruces ligneas in arboribus et venit ad caput vnus putei, inde per paludem venit ad magnam viam, vbi et meta terrea, deinde per magnam viam venit versus meridiem et in eadem magna via terre Junose remanet ad orientem, terra vero Endrei remanet ad occidente, inde per eandem magnam viam

eundo venit in paruum vallem et inde ascendit ad monticulum, vbi est meta circa arborem pomi, circa quam est meta terrea, deinde per monticulum venit ad fluium qui vocatur Sucha mosocha, abinde versus meridiem venit in quandam arborem nomine bugueu, inde ad arborem sorbi et inde venit ad viam Jamnicha et sic per dictas metas venit ad magnam viam nomine Gorsqui et ibi terminantur iuxta terram Crachoni.

In cuius rei testimonium presentes confecimus litteras sigilli nostri munimine roboratas. Regnante gloriosissimo Bela rege, duce et bano existente antistite Zagrabiensi, Fila existente preposito Zagrabiensi Petro existente cantore Zagrabiensi, Barano lectore, Gregorio custode, Cornelio decano.

*Datum anno Christi millesimo ducesimo quadagesimo secundo.*³⁶

Sljedeća promatrana isprava izdana je 1244. godine u Zagrebu. Iz nje saznajemo kako zagrebački biskup Stjepan Laškoj ulici daje određena prava.

„Stephanus secundus, dei gracia episcopus Zagrabiensis... Quod cum Zagrebiensis ecclesia a sancto rege Ladislauo fundata et ex regia liberalitate donata, insultu Tartarorum inenarrabiliter sit desolata et tam rebus quam incolis miserabiliter spoliata et edificiis combustis, hospitibus fugatis et interfestis, ecclesie desolacioni maxime condolentes, necnon incolarum Zagrabiensum dispersioni et periclitacioni omnibus modis compacientes, zelo pietatis inducti, cum honestati ecclesie, tum hospitum utilitati providere volentes, condiciones libertatum, quibus incole civitatis ab antiquo fruebantur, provida deliberacione ex nostro consensu taliter se ordinatas admisimus, approbantes et confirmantes. Que tales sunt: quod videlicet villa Zagrabiensis, necnon hospites de vico Latinorum ad ipsam pertinentes, nullius iudicio astare tenerentur, nisi iudicio iudicis ville, qui fuerit pro tempore constitutus...“³⁷

³⁶ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 177. – 178.

³⁷ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 252. – 253.

Iste godine kao i prethodna isprava, iz 1244. godine, kanonici svjedoče prodaji zemlje u Međimurju. Ovdje ponovno crpimo informacije o povijesti zemlje, o prisutnim strankama, doznajemo da je zemlja na prodaju u iznosu od 12 maraka, a nalazi se između Drave i Mure.

Nastanku ove isprave prisutan je dekan Petar, prepozit File, kantor Petar, lektor Baran, kustos Grgo sa još nekoliko kanonika. Sadržaj saznajemo iz sljedećeg teksta:

„Nos capitulum Zagrabiensis ecclesie significamus omnibus presens scriptum inspecturis, quod cum Tristan comex ex una parte et Petrina iobagio castri de Sala ex altera una cum Ezen curiali comite Georgii comitis Zalayensis et cum Iwan comite terrigena ad nostram accessissent presenciam, memoratus Petrina coram nobis proposuit, quod aliquam partem de terra sua valentem ad V aratra, que sita est inter Drawam et Muram, Tristano comiti, cuius terre vicina est, pro XII-cim marcis vendidisset.

Super quo predictus Ezen curialis comes Georgii comitis tam verbo Georgii comitis quam suo verbo testimonium exhibuit, quod Petrina terram, quam vendit, libere posset vendere, quia sua propria terra est; et hoc idem Iwan comes terrigena cum quibusdam iobagionibus castri Zalayensis affirmavit. Cuis terre mete prima incipit de fluvio Mura ab aquilone in Popowa et ibi sunt due mete de terra; inde per magnam silvam contra meridiem tendit ad fluvium Regnec; et inde transit ad arborem iagned, sub qua sunt due mete de terra; deinde per campum tendit ad magnam viam, ubi sunt due mete de terra; deinde transiens per magnam viam contra meridiem vadit ad terram filii Cachelin, cuius terre conterminatur: inde vadit ad terram Damasa contra aquilonem et conterminatur terre eiusdem; deinde transit per magnam viam et directe vadit ad Muram et ibidem terminatur.

*Ut autem ista empcio firma et illesa sigilli nostri munimine roboratas, anno gracia M0CC0XL0IIII0, existente venerabili Fila Zagrabiensi preposito, Petro cantore, Barano lectore, Gregorio custode, Petro decano et ceteris fratribus eiusdem loci.*³⁸

³⁸ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 261. – 262.

Sljedeća nam isprava ponovno donosi kupoprodajni sadržaj. Dokument nam ukratko opisuje kako Dražimirovi sinovi prodaju devet vinograda županu Abri. Isprava datira iz 1252. godine, daje se opis lokacije vinograda, novčani iznos potražnje za kupnju vinograda, a ujedno saznajemo kako je ta isprava nastala rukom lektora Mihovila.

„Capitulum Zagrabiensis ecclesie omnibus presens scriptum inspecturis salutem in domino. Ad uniuersorum noticiam harum serie uolumus peruenire, quod filii Drasimer, scilicet Tolk, Juris, Hoyk et Obulgan in nostra constituti presencia confessi sunt, quod ipsi nouem uineas eorum contiguas sitas in cliuo montis Kemluk aput ecclesiam sancte Marie uirginis uendidissent Abrahe comiti de Moroucha, in cuius persona Mirk officialis eiusdem comitis ex altera parte presens fuit, pro triginta pensis et una, quas se dicti uenditores fatebantur plenarie recepisse iure perpetuo possidendas. Ut igitur huiusmodi uendicio rata sit et robur obtineat firmitatis, presentas litteras ad instanciam parcium contulimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus magistri Michaelis lectoris ecclesie nostre. Anno ab inacarnacione domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo.“³⁹

Isprava koja već ulazi u drugu polovicu 13. stoljeća, iz 1253. godine, opisuje kako pred zagrebačkim Kaptolom, Margareta svom suprugu županu Čopu daruje sav svoj miraz. Isprava ide u širinu pa se tako nabraja sva imovina koju posjeduje Margareta:

„Capitulum Zagrabiensis ecclesie omnibus presens scriptum inspecturis salutem in domino. Ad uniuersorum noticiam harum serie uolumus peruenire, quod Chopo comite ex una parte et domina Margareta consorte sua relicta Petri filii Hab in nostra presencia constitutis ex altera, eadem domina proposuit, quod cum maritus suus Chopus comes quoddam suum predium nomine Vrustun, quod ad ipsam hereditario iure dinoscitur pertinere, in desolacione positum et omnino destructum suis expensis propriis cum seruis, aratris, vineis, piscinis, molendinis ac aliis utilitatibus reparando ditauerit et congregauerit iobagiones quamplurimos ad idem predium et liberos suos, filium uidelicet et filiam a premortuo marito suo progenitos, propriis sumptibus educauerit liberaliter tamquam suos, ipsa in reconpensationes huiusmodi beneficiorum non inmemor acceptorum, dotem suam cum omnibus rebus parafernalibus Stephanu s

³⁹ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 516. – 517.

comiti Chopou relaxauit et predium prenominatum, in quo sita est ecclesia in honore beate Marie Magdalene, nec non totam familiam suam, que ipsam ex patrimonio continebat, sibi contulit perpetuo possidenda; hac condicione interposita, quod post obitum suum pro remedio anime sue mille missas dictus Chopou comes faceret celebrari.

E conuerso memoratus Chopou comes si prius quam uxor sua uiam uniuerse carnis ingrederetur, porcio que ipsum contingit ad ecclesiam sancti Georgii cum seruis ascripiciis(!) et ancillis suis utpote possederat, deuolueretur in ius uxoris sue domine memorate; ita tamen, ut pro salute anime sue in celebrandis mille missis anime in quantum marito sui curam adhiberet diligentem.

*Ceterum domina Margareta superius nominata quoddam predium eciam suum, quod wlgo Cuissev Urustum nuncupatur, filie sue domine Agnido, uxori uidelicet Thome perempnaliter donauit possidendum; hoc addito, quod post decessum suum centum missarum faceret officia celebrari. Ne igitur talis ordinacio processu temporis irritetur, ad petitionem dicte domine sev mariti suis presentes concessimus litteras sigilli nostri munimine roboratas. Ano gracia millesimo ducentesimo quinquagesimo tercio.*⁴⁰

Posljednja isprava koja se navodi potječe iz 1254. godine. Pred zagrebačkim Kaptolom, Isov sin Farkaš prodaje zemlju koja se naziva Šebnica. Kupac tog posjeda, kako saznajemo je Funk, Isakov sin. Farkaš zemlju prodaje za 50 maraka. Tekst u nastavku nam to i potvrđuje:

„Capitulum Zagradiensis ecclesie omnibus presens scriptum inspecturis salutem in domino. Ad uniuersorum noticiam harum serie uolumus peruenire, quod constitutis coram nobis ab una parte Farcasius confessus est, se totam terram partis sue hereditarie in Schebnicha, secundum quod sub uno communi giro metarum terris generacionis sue est intermixta, uendidisse predicto Jwnk perpetuo possidendam pro quinquaginta marcis, quas se dixit ab eodem plenarie recepisse.

Eadem protestacionis hora astitit Georgius comes frater predicti Jwnk et omnes sui consanguinei, uidelicet Obulganus filius Obulgani, Gregorius et Iwan filii Herceg, Itemerius filius Inosu, Chala filius Pertolth, Jwanka filius Sceguch, Stephanus et

⁴⁰ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 544.

Ditricus filii Dytk rite factam fuisse uendicionem unanimiter asserentes et sine contradiccione qualibet admittentes. In cuius rei testimonium presentes litteras ad instanciam parcium contulimus sigilli nostri munimine roboratas.

*Datum anno ab incarnatione domini millesimo CCO quinquagesimo quarto.*⁴¹

4.3 Procedure

Kada su isprave nastale radom crkvenih pisara, iste su vrijedile isključivo na području gdje je cjelokupna zajednica znala kako radi ta crkvena institucija. Tamo gdje su društvene zajednice težile, konkretno u ovom slučaju Zagrebačkom kaptolu, tamo je isti i djelovao.⁴²

Kako je već prije navedeno, pečat je kao posljednji korak u izradi isprave imao veliki značaj. Po pečatu se znalo je li isprava valjana ili nije, tako da se on pomno čuvao u svojoj kutiji.

„Zagrebački je kaptol isprave ovjeravao visećim ili utisnutim pečatom. (...) Prvi pečat Zagrebačkog kaptola bio je oblika mandorle, hagiografsko – portretnog je tipa te u svom središtu prikazuje patrona Zagrebačke crkve sv. Stjepana Kralja.“⁴³

Ludovik I.⁴⁴ zakonom koji potječe iz 1351. godine, poništava sve dotad javne pečate i isprave te utvrđuje izgled tog pečata, što je označavalo da pravo pečaćenja ne pripada kaptolu već vladar preuzima tu zaslugu.

Stoga, novi pečat sadržava lik Djevice Marije s krunom na glavi i Kristom u ruci, dok pred njom kleči sv. Stjepan koji u ruci drži model zagrebačke crkve koju predaje Djevici Mariji. Natpis koji stoji na pečatu je ovakav: „*sigillum capituli ecclesie zagrabiensis*.“⁴⁵ Osim pečata, u nekim kaptolskim ispravama pojavljuje se i hirograf,⁴⁶ iako ne zadugo jer već u drugoj polovici 13. stoljeća potpuno iščezava.

⁴¹ SMIČIKLAS, CD IV, 1905, 578.

⁴² JERKOVIĆ 2018, 293.

⁴³ JERKOVIĆ 2018, 335.

⁴⁴ *Ludovik I. Anžvinac* – (1326. – 1382) ; Hrvatsko – ugarski kralj; smatra se najmoćnijim vladarem kojeg je Hrvatska imala u srednjem vijeku;

⁴⁵ KLAJČ 1982, 508.

⁴⁶ Vrsta isprave gdje je tekst napisan više puta na istom pergamentu, tako izrezan da se spajanjem dijelova koji su pripali različitim primateljima može provjeriti njegova vjerodostojnost.

Kaptolske isprave pripadale su katedralnom lektoru. Njegova zadaća bila je napisati ispravu bez obzira je li ona tražena od stranke ili eventualno Kaptola samog.

Lektor je materijal za posao nabavljao na svoj trošak za kojeg je bio dobro plaćen. Ispravu koju je pečatio kaptolskim pečatom dobio je 12 denara, otvorena pisma su bila upola jeftinija, 6 denara, dok je za one zatvorene isprave dobivao po 3 denara.⁴⁷

U razdoblju od 1249. – 1265. lektor Zagrebačkog kaptola koji se isticao u svim ispravama dotad napisanim, bio je pisar imena Mihovil. Također nije isključena opcija da je u ono vrijeme djelovalo još pisara, iako dobar dio isprava iz 13. stoljeća ne donosi ime sastavljača.⁴⁸

U periodu nastanka Statuta Zagrebačkog kaptola, lektor je čak morao položiti i zakletvu koja ga je obvezala da iz njegovih ruku neće proizaći nijedna nepošteno sastavljena isprava, točnije, svoj je posao morao odrađivati sa velikom predanošću i savješću.

Naredbom biskupa Augustina Kažotića, procedura nastanka dokumenata imala je konkretan tok. Kada je lektor sastavio dokument, od klijenta je za tu ispravu zatražio određeni novčani iznos. Potom, tu istu ispravu lektor odnosi u sakristiju na autenticiranje, u dio sakristije koji se nazivao „komora“. Kaptolski pečat držao se u zapečaćenoj škrinji, njime bi se ovjerila novonastala isprava, dok bi se pečat vratio u škrinju. Škrinja bi se na kraju ponovno zapečatila. Ukoliko se pravila sudska isprava, tada je svjedočenju iste prisustvovalo više kanonika, dok za privatnu svrhu nije bio potreban veliki broj kanonika.⁴⁹

Isprave koje su se pravile za privatne svrhe, imale su cijenu daleko više negoli za javne svrhe. Privatna stranka je za sastavljanje isprave bila primorana isplatiti 40 banskih denara u ono vrijeme. Ako je vrijednost nekretnina bila veća, shodno tome je i cijena isprava rasla.⁵⁰

⁴⁷ KLAIĆ 1982, 506.

⁴⁸ JERKOVIĆ 2018, 286.

⁴⁹ JERKOVIĆ 2018, 338.

⁵⁰ KLAIĆ 1982, 507.

4.4 Karakteristike

Sve isprave koje su nastale na Kaptolu, tamo bi se i pohranjivale. Sakristija je bila centar spremanja dokumenata i vrlo često se događalo da se isprava koja je pripadala jednoj biskupiji, može lako pronaći u drugoj crkvenoj katedrali u obliku transumpta.⁵¹ Kanonici nisu olako shvaćali svoju funkciju, isprave su se pomno štitile.

Ukoliko bi stranka naknadno željela doći do prvotne isprave, Kaptol ih je mogao lako pronaći. Važan dio pohranjenih isprava činili su dokumenti koji se odnose na prava Zagrebačkog kaptola. Najčešće se to odnosilo na isprave koje su izdali biskupi ili kraljevi, dok se u arhivi lako mogao pronaći i dokument o samim povlasticama Kaptola.⁵²

Kustos, osim što brine o redu i materijalnom blagu, imao je važnu ulogu čuvanja isprava, konkretno arhiva. Iako je kustos stajao na stepenici niže od ostalih kanoničkih dužnosti, ponovno je uz lektora obavljao krucijalnu dužnost. Tako prema Statutu i kustos ubire prihode od pečaćenja dokumenata.⁵³

„Zagrebački je kaptol raspolagao sa 32 kanonička mjesta, odnosno toliko je kanonikata nudio zainteresiranom svećenstvu. S obzirom na broj duhovnih časti, Zagrebački je kaptol pripadao skupini srednje velikih ili čak većih katedralnih kaptola ugarskog crkvenoga uređenja, dok je u širim europskim razmjerima pripadao srednje velikim kaptolima.“⁵⁴

Potrebno je naglasiti kako je Kaptol brinuo da u svojoj zajednici ima školovane ljude koji će obavljati prosvjetne i pravne poslove. U periodu srednjeg vijeka, lektori i magistri koji su obavljali takve i slične zadatke, obično su imali potvrdu završenih visokih škola.

„U kasnijem srednjem vijeku stjecali su visoku pravnu naobrazbu u Padovi, pa je u to doba (15.st.), osim doktora teologije i medicine, koji su se također školovali u Italiji (Rimu i Salernu), bilo u Zagrebu i kanonika, doktora prava.“⁵⁵

⁵¹ JERKOVIĆ 2018, 343.

⁵² JERKOVIĆ 2018, 345.

⁵³ GULIN 2001, 52 - 53.

⁵⁴ JERKOVIĆ 2018, 352.

⁵⁵ BUNTAK 1996, 39.

Kao što je dokazano kroz čitavu povijest da su upravo svećenici bili oni koji su posjedovali najviše znanja, usvojili vještine čitanja, pisanja pa čak i prevođenja sa drugih jezika, lako je povjerovati da i u periodu prve polovice 13. stoljeća uvelike pridonose društvenoj zajednici.

Osim što su se revno posvećivali ispravama, kanonici su se zalagali i u prosvjeti. Današnji sistem školovanja i sistem obrazovanja u srednjem vijeku poprilično se razlikovao.

Lektori su ovdje imali važnu misiju jer su morali pomno razmisliti kako će đacima prenijeti znanje. Smatralo se da učenicima treba predavati prema njihovim sposobnostima i mogućnostima razumijevanja, jer je svaki učenik drugačiji i stoga zahtjeva poseban pristup. Velika pažnja se pridavala učenju novih jezika, u ovom slučaju proučavanju latinskog jezika.⁵⁶

Lektor je primao *prebendu* za svoj zadatak, imao je i dopuštenje da prihvati dobrovoljne prihode od školaraca. No, kako je Kaptolu bilo od velike važnosti da što više učenika dolazi na nastavu, što je podrazumijevalo i one siromašnijeg statusa, lektorima je bilo zabranjeno uzimati od takvih. To je također označavalo da ih se ne smije iskorištavati za dodatne poslove ili bilokakve vrste služenja.⁵⁷

Kaptolska škola nije imala nastavni plan i program kao što je to danas striktno propisano. Lektor je po svom osobnom nahođenju birao one autore koje će učenici najbolje prihvatiti, što je uključivalo teologiju, gramatiku, logiku te podučavanje u glazbi.⁵⁸

⁵⁶ KLAJČ 1982, 511.

⁵⁷ KLAJČ 1982, 511.

⁵⁸ KLAJČ 1982, 512.

4.5 Zaključak o radu kancelarija

Kancelarija je središnje mjesto nastajanja isprava, u ovom kontekstu isprava Zagrebačkog kaptola.

Sakristija Zagrebačkog kaptola, od prve polovice 13. stoljeća pa sve do kraja obavljanja djelatnosti javne vjere, bila je organizirana jedinica koja je funkcionirala po jasnim uputama gdje je svaki pojedinac izvršavao svoju dužnost.

Pisari nisu ostajali kratkih rukava, jasno je navedeno da se ništa ne odrađuje besplatno. Kanonici dobivaju plaću za svoj rad, dok stranke ukoliko žele potvrdu o određenoj radnji, moraju isplatiti danak za izvršenu uslugu. U srednjem vijeku ljudi su kupovali zemlju, prodavali vinograde, imenovali nasljednike svoje imovine, davali miraz i tome slično. Sve takve akcije negdje je trebalo pohraniti. Postojao je organizirani sustav koji će biti pravno valjan te ujedno i prihvaćen od društva koji od istog traži usluge.

Kanonici su iznjedrili više vrsta isprava, svaka je imala svoju svrhu, dok su cijene tih isprava imale poseban značaj. Kaptolu su prilazile stranke koje su željele raskrstiti sa obiteljskim svađama oko nekog posjeda ili ostavštine, tako da su kanonici svojim ispravama i univerzalnim pečatom potvrdili da nejasnoća više nema. Izdan je dokument na kojem sve jasno piše i pravno je važeći.

„Najviše se bavio izdavanjem i potvrđivanjem posjedovnih isprava, te je na zahtjev sudskih vlasti uvodio i u posjed i određivao sporne međe. Bio je neka vrsta gruntovnica onog vremena, pa se pred njim i žalilo protiv otimačina posjeda i raznih drugih nezakonitih djela.“⁵⁹

Lektori su u ovom slučaju označavali osobe koji poznaju latinski jezik, svakodnevno se njime služe te svoju dužnost izdavanja dokumenta ne zloupotrebljavaju. Kanonicima je disciplina bila jako blizak pojam. Obzirom na tu činjenicu, bilo im je zabranjeno činiti nešto što ide na ruku stranci, a na štetu Kaptolu samom.

⁵⁹ BUNTAK 1996, 39.

Učenost se smatrala važnom sastavnicom rada zagrebačkog Kaptola. Zagrebački kanonici svojim obrazovanjem dokazuju da su predstavnici kulture i pismenosti te itekako mogu poslužiti kao čvrsti oslonac šire zajednice.

Počevši od izdavanja isprava, preko njihove autentifikacije i sve do arhiviranja istih, pokazuje da je Kaptol stvorio organizaciju koja je tokom godina i stoljeća samo težila prema naprijed i stvarala još jači utjecaj u društvu.

Znanje se cijeno, težilo se ideji da se ono širi među „običnim“ pukom. U konačnici, cilj je svojim djelovanjem obogatiti društvenu zajednicu ne samo približavanjem vjerske nauke već i pravnim postupcima dokazati da je Kaptol zaista „*locus credibilis*“.

5. JEZIČNA ANALIZA

Latinski jezik stoljećima je najdjelotvornije utjecao na sve ostale jezike, čak možemo reći da je imao više utjecaja i od grčkog jezika. Vraćajući se na period zlatnog doba rimske književnosti, pronalazimo latinski jezik koji je leksički pročišćen, sintaktički uobličen te naposljetku stilski uređen. Ovdje nam Ciceron, Cezar, Vergilije i ostali pisci mogu poslužiti kao primjer jer iz njihovih ruku proizlaze tekstovi dotjerani praktički do samog vrhunca.⁶⁰

Lektori se kod pisanja isprava nisu koristili nekim drugim europskim jezikom u ono vrijeme. Latinski jezik učio se na europskim sveučilištima i onaj tko je poznavao isti, smatrao se učenim i spremnim širiti usvojeno znanje. Stoga, lako se zaključuje kako su kanonici pripadali „elitnoj“ skupini društva jer u srednjem vijeku ne pronalazimo veliki broj poznavatelja latinskog jezika.

Unatoč tome što se latinski jezik zadržao u srednjem vijeku, on se ipak poprilično razlikovao od onog latinskog jezika kojeg pronalazimo u doba antike. Isprave koje su gore navedene, daleko su od tekstova koje su njegovali antički pisci. Nisu leksički pročišćene, gramatika često iskače iz zadanih pravila, riječi su nerijetko pogrešno napisane i konstantno se ponavljaju, dok su rečenice nagomilane bez konkretne dosljednosti.

No, potrebno je istaknuti kako u srednjem vijeku, pogotovo za tematiku kojom su se bavili kanonici, njegovanje latinskog jezika koji se očitovao u starom Rimu nije bio u centru pažnje. Jedino što je važno jest sadržaj sam. Važno je što je pisano u ispravi, tko su stranke koje prilaze Kaptolu, koji kanonici svjedoče činu, koje je godine isprava nastala, je li riječ o prodaji ili ostavštini.

Takav stil pisanja isprava seže do samog kraja postojanja vjerodostojnih mjesta. Gore dane isprave poslužit će kao primjer tekstova čiste birokratske funkcije.

⁶⁰ VRATOVIĆ, 2002, *Matica hrvatska – VIJENAC* 206; : <https://www.matica.hr/vijenac/206/mislim-latinski-pisem-hrvatski-15119/> - 08.11.2020.

5.1 Latinski kao jezik administracije

Već na primjeru prve isprave uočavaju se pogrešno napisane riječi: „*Nos C(olomanus) dei gracia rex et dux tocius Sclauonie notum facimus universis presens scriptum inspecturis...*“ Riječ „*gracia*“ ispravno se piše „*gratia*“, dok se „*tocius*“ ispravno navodi „*totius*“.

Nadalje, nalazimo primjer gdje lektori doslovno pišu kako se čita, a ne kako je ispravno: „*Et hec est forma pacis, que in Zagrabia facta est...*“ Umjesto „*hec*“ ispravno bi trebalo biti „*haec*“.

Slijedi još jedan primjer iz isprava koji se često ponavlja: „*Omnibus ad quos presens pagina peruenerit salutem in domino...*“ Točno se navodi „*...praesens...*“ Ova je rečenica bila najčešće bila među prvim rečenicama u ispravama.

Kod lektora se tako uvriježilo pogrešno navođenje koje se konstantno ponavljalo.

Sljedeći primjer koji se ponavlja jest: „*Hoc eciam sciendum, quod super vtraque....*“ Ispravno ti trebalo biti napisano „*etiam*“.

„*Datum per manus magistri Michaelis lectoris ecclesie nostre. Anno ab inacarnacione domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo...*“ Svaka isprava na kraju je imala datum nastanka i godinu nastanka. Neke isprave, pogotovo u kasnijim stoljećima kada su kancelarije dobile još više na važnosti, nosile su i naziv lektora koji je tu ispravu sastavio. U slučaju 13. stoljeća, u velikom broju dokumenata nailazimo na lektora imena Mihael. Osim pisara, vrlo često se navode i imena ostalih časti, primjerice dekana, arhiđakona, a najčešće kustosa koji je imao važnu ulogu brinući se za daljnji proces arhiviranja dokumenata.

„*Ad noticiam tam presencium quam futurorum volumus pervenire, quatenus ad nostram presenciam quidam iobadio(!) nomine Otak cum suis fratribus Vosos filio Stephani, Gregorio filio Gyrchin accessit et terram suam hereditariam Michaeli magistro dapiferorum regine libere ac liberaliter vendidit in perpetuum possidendam coarm suis cognatis ibidem astantibus sibi in hoc foro liberum arbitrium prestantibus et favorem, quatenus sine aliqua contradiccione terram antedictam posset venundare; cognatorum vero antedicti Otak nomina hec sunt: Egukj, Petruslov, Wincyk, Michal et ceteri, qui huic venundacioni assensum prebentes et favorem.*“ Ovaj manji odlomak isprave primjer je kako se obrazlaže „stvar“ radi koje su stranke stigle na Kaptol.

Najčešće se vrlo detaljno objasnilo tko se sastao, kao što se to u odlomku opširno opisuje. Jedna strana sa imenima braće i sinova, te druga strana sa imenima svoje obitelji. Ovaj odlomak također donosi primjer pisanja rečenica. Nema stilske dosljednosti, već je rečenica dugačka sa mnogo nabiranja, te istovremeno donoseći pregršt informacija.

„Eadem protestacionis hora astitit Georgius comes frater predicti Jwnk et omnes sui consanguinei, uidelicet Obulganus filius Obulgani, Gregorius et Iwan filii Herceg, Itemerius filius Inosu, Chala filius Pertolth, Jwanka filius Sceguch, Stephanu set Ditricus filii Dytk rite factam fuisse uendicionem unanimiter asserentes et sine contradiccione qualibet admittentes.“ Još jedan primjer kako je bilo važno spomenuti sva imena koja su imala svoju funkciju kod nastajanja isprave. Birokracijski princip pisanja dokumenata, latinski jezik korišten isključivo u svrhu rješavanja bilo kakvih imovinskih ili inih situacija.

Također, u većini isprava, u prvoj rečenici spominje se ime bana koji trenutno vlada ili pak ime određenog biskupa: *„Bela dei gracia rex regis Vngarie primogenitus...“* ili *„Sanctissimo in Christo patri G(regorio) dei gracia sacrosancte romane ecclesie summo pontifici, B(ela) eadem gracia rex Hungarie, tam debitam quam devotam in omnibus reverenciam...“*

Nijedna isprava, obzirom jer su imale pravni aspekt, ne možemo pronaći nijednu osobnu notu u kontekstu naginjanja na jednu ili drugu stranu, ukoliko je bila riječ o nekoj zavadi ili razmirici. Lektor je detaljno opisao tko prilazi Kaptolu, koje godine i mjeseca, daje opsežnu sliku situacije o kojoj se razlaže te naposljetku zapisuje zaključak koji se donosi. Bez ikakvog osobnog osvrta, završena se isprava pečati posebnim pečatom te nosi za to predviđeno mjesto, dok se strankama naplaćuje posebna cijena za izradu.

5.2 Opće karakteristike

Iz danih nam primjera, lektori nisu previše brinuli kako će riječ izgledati niti se pretjerano zamarali prate li tekstovi gramatička pravila. Čest je slučaj gdje su uvriježili pogrešnu praksu korištenja riječi te ih neprestano ponavljali.

„Izdvojimo i jezik birokracije, koja je doživjela veliki procvat u kasnom srednjem vijeku, često nazvan kancelarijskim. Najpoznatiji, a ujedno i najraniji je tzv. *stilus curie Romane*, nastao i korišten na dvoru rimskog biskupa. Širi se iz papinske kurije u ostatak europske administracije te postaje uobičajen jezik i stil administracije.“⁶¹

Stoga, od onog latinskog jezika kojeg su njegovali brojni znani nam pisci i pjesnici antičkog doba, u periodu srednjeg vijeka, iako i ostalih perioda tokom povijesti, latinski jezik doživio je brojne modifikacije i stilove. Točnije, prilagođavao se različitim funkcijama koje je obnašao.

Poznato je da je tokom srednjeg vijeka latinski jezik postao okosnica sveučilišta, sredstvo komuniciranja, shodno tome, onaj tko isti ne poznaje, ne smatra se članom učene zajednice.

Osim navedenih isprava i primjera koji su izuzeti iz njih, postoji još mnogo isprava iz kasnijih stoljeća koji vuku brojne pogreške. Međutim, svrha kanonika nije bila u tome da obraća pažnju na pogrešnu gramatiku ili sintaksu, najvažnija funkcija se revno izvršavala. Isprave su trebale biti pravno dosljedne, zapečaćene i arhivirane. U tom periodu, najmanje se obraćala pažnja na to kako je koja riječ napisana.

Važan zadatak je bio ispunjen, a to je da se ispuni smisao i zadaća vjerodostojnog mjesta. Obzirom da puk u tadašnje vrijeme nije poznavao latinski jezik, imali su potpuno povjerenje u Kaptol. Kako u njihovo znanje tako i njihovo obnašanje funkcije.

⁶¹ ŠUŠAK, 2019, *Osobine srednjovjekovnog latiniteta u dubrovačkom „Liber de maleficiis“ iz 1312./1313. godine*; <https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A748/datastream/PDF/view> - 28.11.2020.

6. ZAKLJUČAK

Zagrebački Kaptol, jednako kao i njegovi kanonici, njegovali su različite uloge. Prvenstveno, kanonici su bili zaduženi za vjerska pitanja, što je podrazumijevalo svakodnevno izvršavanje dužnosti. Od prisustva na molitvenim zajednicama, misama, zajedničkom pjevanju, kanonici su se sa vremenom uključili i u izvršavanje administrativnih zadataka.

Pojavom biskupa Stjepana, Kaptol unaprjeđuje svoju funkciju, postaje organizirana jedinica koja svrhu svog djelovanja podiže na viši stupanj te jača u društvenom kontekstu. Prikaz hijerarhije kanonika i njihova disciplina pokazuju da su isti u srednjem vijeku bili dostojni izvršavati i pravne norme.

U radu je prikazan dio isprava koje su napisane na latinskom jeziku, iako je taj latinski daleko od stilski savršenog jezika, bitan je sadržaj koji taj dokument prenosi. Početkom 13. stoljeća kaptolska se administracija tek formira, stoga, u tom periodu ne pronalazimo velik broj isprava.

Kasnije, već u 14. stoljeću, kaptolske kancelarije imaju definiran sustav kojeg se kanonici striktno pridržavaju, pritom ne dovodeći svoj posao u sumnjivi kontekst.

Iz isprava koje su prezentirane, lako se donosi zaključak kako je u periodu srednjeg vijeka, jednako kao i danas, postojala potreba za sustavom koji će pismeno potvrditi ekonomsku transakciju, ostavštinu ili razrješenje razmirica iz prethodnih godina. Dokumenti nam ukazuju da je društvo imalo potrebu za uslugama kanonika koje su oni revno izvršavali.

Organiziran je cjenovni sustav, dok je u organizaciji Kaptola odabran obrazovan kanonik sa znanjem latinskog jezika koji je odrađivao funkciju lektora. Također je važno istaknuti kako je Kaptol raspolagao sa vlastitim posjedima u ono vrijeme, stoga se svojim djelovanjem i obrazovanjem koje je stečeno na europskim sveučilištima istaknuo kao institucija priznata u širem kontekstu.

Obzirom da su crkveni redovi u svojoj suštini imali strogo utemeljena pravila, shodno tome i kazne ukoliko se pravila nisu poštovala, tako se i u ovoj crkvenoj instituciji velika pažnja pridavala nadziranju izrade dokumenata.

Izrađen je pečat koji je bio podložan promjenama, sve dok nije zadobio svoj konačan izgled koji će pak obilježavati autentično valjanu i pouzdanu ispravu.

Opća je činjenica da je tokom srednjeg vijeka, kao i prije te u stoljećima poslije, crkva kao institucija uvelike utjecala na razvoj pismenosti među pukom. Ne samo prenošenje znanja koje se koristilo u svakodnevnom životu, već i ono znanje koje nije bilo dostupno „običnom“ čovjeku. Učenje o glazbi, teologiji te naposljetku mogućnost izučavanja stranog jezika, točnije latinskog jezika.

Iz svega navedenog, bez sumnje možemo potvrditi učinkovitost i djelotvornost Zagrebačkog kaptola. Postavlja se veliko pitanje, bi li isprave koje su promatrane u radu, a i one kasnije izrađene, postojale danas da nije bilo kanonika koji će se pobrinuti za tako važan aspekt hrvatske povijesti.

Iako se pojam „*credibilis locis*“ može pronaći u povijesnim izvorima, nažalost, i dalje postoji puno pitanja na koje tek treba dati odgovor.

Unatoč velikom zalaganju kroz srednji vijek, crkvene institucije i dalje nisu obrađene u obujmu kojeg zaslužuju te shodno tome ostavljaju dovoljno prostora za daljnje istraživanje.

7. POPIS IZVORA I LITERATURE

1. BUNTAK, Franjo, *Povijest Zagreba*, NAKLADNI ZAVOD MATICE HRVATSKE, Zagreb, 1996.
2. GULIN, Ante, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, Golden marketing, Zagreb, 2001.
3. IVANČAN, Ljudevit, „Croatia sacra“, Zagrebački kaptol, *Arhiv za crkvenu povijest Hrvata*, 1932.
4. JERKOVIĆ, Marko, *Zagrebački kanonici u 14. stoljeću*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018.
5. KLAJIĆ, Nada, *Zagreb u srednjem vijeku*, SNL, Zagreb, 1982.
6. MELVILLE, Gert, *The World of Medieval Monasticism*, Cistercian Publications, Minnesota, 2016.
7. RADY, Martyn C., *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary Studies in Russia and East Europe*, Palgrave Macmillan, UK, 2000.
8. SMIČIKLAS, Tadija, *Codex diplomaticus*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1906.
9. STIPIŠIĆ, Jakov, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb, 1972.
10. ŠUŠAK, Marin, *Osobine srednjovjekovnog latiniteta u dubrovačkom „Liber de maleficiis“ iz 1312./1313. godine* – posjećeno na mrežnoj stranici: <https://repositorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A748/datastream/PDF/view> - 28.11.2020.
11. VRATOVIĆ, Vladimir, „Vijenac“, *Matica Hrvatska, broj 206*. - posjećeno na mrežnoj stranici: <https://www.matica.hr/vijenac/206/mislim-latinski-pisem-hrvatski-15119/> - 08.11.2020.